

DEMOKRATIJA, RINKIMAI IR POLITINĖS PARTIJOS

Doc. dr. Haroldas Šinkūnas

Kalbėdami apie demokratijos ištakas, bent jau mintimis turėtume persikelti į V a. prieš Kr., į senovės Atėnus. Ten pamatytume tai, ką to meto Atėnų piliečiai laikė geriausia įmanoma santvarka – demokratiją. Būtent ji buvo atėniečių politinis idealas, būtent jai stiprinti buvo nukreiptos jų pastangos. Istoriko Tukidido perpasakotoje garsiojoje „Laidotuvių kalboje“, kuri priskiriama Atėnų strategiui Perikliui, sakoma, kad Atėnų *piliečiai rūpinasi savo šeimos ir visuomeniniais reikalais, o jeigu kai kurie visą savo rūpestį nukreipia kitur, tai ir jiems nėra visai svetimi valstybės reikalai. Mat tik mes vieni nė kiek visuomeniniais reikalais nesirūpinantį žmogų laikome ne tik neveikliu, bet ir nenaudingą bendruomenės nariu.* Apskaičiuota, kad apytikriai kas šeštas Atėnų pilietis dalyvaudavo savo polio, arba miesto-valstybės, valdyme, o ir neužimantys jokių pareigų atėniečiai dalyvaudavo sprendžiant polio reikalus visuotiniame piliečių susirinkime, kuris buvo šaukiamas dešimt kartų per metus. Periklis tęsė: *Visuomeniniuose santykiuose mes niekada neperžengiame įstatymų, daugiausia iš pagarbos jiems mes visada klausome tų asmenų, kurie tuo metu turi savo rankose valdžią, ir ypač rūpestingai vykdome tuos įstatymus, kurie yra išleisti skriaudžiamųjų naudai ir kurie, būdami nerašyti, jų peržengėjams užtraukia visuotinę gėdą.*

Bet toks teigiamas požiūris į demokratiją senovės Eladoje anaipol nebuvo visuotinis, nors žinoma, kad tam tikrais istorijos tarpsniais demokratinis valdymas buvo Korinte, Megaroje ar Sirakūzuose, taip pat ir kituose poliuose, kurių senovės Graikijos civilizacijoje priskaičiuojama apie tūkstantį. Tad vis dėlto kodėl į demokratiją buvo žiūrima kreivai, kodėl jos nemėgo didieji mąstytojai Platonas ir Aristotelis? Matyt, pati svarbiausia to priežastis buvo valdymo nekompetencija, kurią lėmė ir burtais vykdoma atranka į pareigas. Galima prisiminti ir tai, kad vieną žymiausių senovės graikų filosofų Sokratą myriop nuteisė būtent demokratiškų Atėnų piliečiai.

Po graikų civilizacijos saulėlydžio demokratija kaip valdymo būdas pradingo ilgam, o jos atgimimą susiečiau su prigimtinių teisių doktrina ir jos inspiruota visuomenės sutarties teorija, pagal kurią valstybės atsiradimo priežastimi nurodomas tam tikroje ikivalstybinėje būklėje gyvenusių asmenų susitarimas. Visuomenės sutarties teorijos šalininkai, politinės galios šaltiniu laikę ne vienvaldį valdovą, o valstybę sukūrusius piliečius, daug prisidėjo prie tautos suvereniteto pagrindimo ir atitinkamai valdovo kaip suvereno nuvainavimo. Nuo šiol valdovas jau nebe absoliutus, o tautos įgaliotinis, kuriam patikėta vykdomoji valdžia įstatymų leidybą pavedant parlamentui kaip tautos atstovybei.

Kad visuomenės sutarties teorija nebuvo suvokiama kaip fikcija ar metafora ir buvo vertinama kaip tikrasis valstybės atsiradimo pagrindas, matome ne tik iš daugelio politinės filosofijos atstovų darbų, bet ir atitinkamų dokumentų. Antai, 1620 m. lapkritį koloniją Virdžinijoje įsteigę piligrimai kolonijos steigimo akte teigia: *Sudarome ir susivienijame į piliečių politinę sąjungą, kad būtų sukurta geresnė tvarka, sauganti ir padedanti siekti nurodytų tikslų; ir tam mes nustatome, įsteigiame ir sukuriame teisingus ir visiems vienodus įstatymus, nutarimus, aktus, konstitucijas ir pareigybes.* Ši politinė doktrina padarė poveikį ir pirmosios pasaulyje rašytinės JAV Konstitucijos kūrėjams, kurie Konstitucijos tekstą pradėjo žodžiais „Mes, Jungtinių Valstijų piliečiai“.

Pilietinės tautos, kitaip galima pasakyti – valstybinės bendruomenės, suverenitetas yra būtina ir esminė demokratinio valdymo prielaida. Tai įtvirtinta visų demokratiškų valstybių konstitucijose. Tai įtvirtinta ir mūsų Konstitucijos 2 straipsnyje nustatant, kad suverenitetas priklauso Tautai. Atskleidamas pilietinės Tautos konstitucinę sampratą, Lietuvos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad *tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisinių santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami piliečių teises ir laisves, piliečiai dalyvauja vykdant Tautos suverenitetą* (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai).

Taigi akivaizdu, kad demokratijai reikia suverenios tautos, bet ne tik to. Ko dar, taip pat yra pasisakęs mūsų Konstitucinis Teismas: *Nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, reiškia, kad valstybėje turi būti užtikrinama Konstitucijos viršenybė, žmogaus teisių ir laisvių apsauga, visų asmenų lygybė įstatymui ir teismui, teisė į teisminę gynybą, laisvi ir periodiškai rinkimai, valdžių padalijimas ir pusiausvyra, valdžios atsakomybė piliečiams, demokratinis sprendimų priėmimo procesas, politinis pliuralizmas, galimybės plėtotis pilietinei visuomenei ir kt.* (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas). Demokratiją tyrinėjusių mokslininkų darbuose galima rasti ir daugiau demokratijai itin reikšmingų bruožų, pvz., lygios piliečių galimybės dalyvauti politikoje, valstybės valdžios kontrolė ir pan., bet čia norėčiau sustoti ir pereiti prie rinkimų potėmės.

Taigi rinkimai, bet ne tik jie, o ir referendumai, yra organizacinės formos, per kurias Tauta tiesiogiai vykdo aukščiausią suverenią galią. Lietuvos Konstitucinis Teismas apie tai sako: *Tauta savo valią tiesiogiai paprastai pareiškia referendumo arba tiesioginių visuotinių rinkimų metu, t. y. tik po referendumo arba tiesioginių visuotinių rinkimų galima konstatuoti, kokia yra Tautos valia konkrečiu klausimu*“ (Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 14 d. nutarimas) ir kad *„vienas iš esminių demokratinės valstybės požymių yra demokratiški atstovaujamyjū valstybinės valdžios institucijų rinkimai. Būtent per rinkimus kiekvienas pilietis įgyvendina savo teisę kartu su kitais dalyvauti valdant savo šalį* (Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada).

Rinkimuose ar referendumuose reiškiamą Tautos valią yra didžiulė galia, su kuria politikai privalo skaitytis, kurios, jei nori būti perrinkti, negali ignoruoti ar arogantiškai menkinti, sakydami maždaug taip: „Dabar rinkimų rezultatai yra tokie, ir jeigu žmonėms nepatinka ši valdžia, nepatinka šie komitetai pirmininkai, nepatinka šis premjeras ir ministrai – per kitus rinkimus jie galės ateiti ir išsirinkti tokius pirmininkus, kurie jiems patinka“.

Bet grįžkime prie klasikinės politinės filosofijos, kurios vienas garsiausių atstovų prancūzas Charles Louis de Montesquieu savo garsiajame kūrinyje „Apie įstatymų dvasią“ teigia, kad „įstatymai, apibrėžiantys balsavimo teisę“, yra pagrindiniai demokratijos atveju. Jei aukščiausia valdžia priklauso visai tautai, valdymas yra demokratinis, o jei ji yra dalies tautos rankose, tai toks valdymas vadinamas aristokratinis. Tačiau bet kuriuo atveju aukščiausios valdžios buvimas tautos rankose nereiškia, kad tauta valdo ar turi valdyti tiesiogiai – ji „gali gebėti kontroliuoti kitų žmonių veiklą, bet neįstengia pati tvarkyti savo reikalų“. Vadinasi, sako Montesquieu, demokratijos esmė yra ta, kad tauta išsirenka savo atstovus ir valdymą patiki jiems.

Ir vis dėlto – kas balsuoja? Kam suteikiama aktyvioji rinkimų teisė? Čia susiduriame su cenzais, dalis kurių šiandien jau yra tik istorija, o kiti taikomi ir šiandien. Antai žinome, kad seniau nebuvo leidžiama balsuoti nusikaltimus padariusiems asmenims, taip pat asmenims, kurie užsitraukę negarbę dėl savo gyvenimo būdo ir pan. O dar XIX a. daugelyje Jungtinių Amerikos Valstijų buvo įprastas turto cenzas, už kurio taikymą agitavęs, pvz., prancūzų liberalas Benjaminas Constantas, sakė, kad tiems, kurie nieko neturi, valstybė rūpi ne daugiau nei užsieniečiams. Panašiai mąstė ir Imanuelis Kantas, sakęs, kad tie, kurie yra priklausomi nuo kitų, t. y. nėra nepriklausomi, kaip antai, pvz., tarnai, negali spręsti savarankiškai ir neturėtų balsuoti. Įdomų cenzą yra siūlęs taikyti anglų liberalizmo autoritetas Johnas Stuartas Millis – išsilavinimo cenzą, nors, prisipažinsiu, nežinau, ar jis kur nors buvo praktiškai taikytas. Beje, dėl išsilavinimo cenzo: jo nereikėtų suprasti kaip siūlymo rinkimų teisę atimti iš tų, kurie nemoka skaityti – šis cenzas susijęs su pozityviaja diskriminacija, kuri, esant pateisinamiems pagrindams, iš principo nėra negalima. Vis mažiau valstybių taiko ir lyties cenzą, nors tokių vis dar yra ir šiandien. Rinkimų teisės plėtos istorija suteikiant ją moterims daugelį gali nustebinti. Pirmieji leidę balsuoti moterims buvo Pitkerno salos, padarę tai 1838 m., po 15 metų jomis pasekė Velezo miestas Kolumbijoje. Lietuva, balsavimo teisę moterims suteikusi 1918 m., žengė koja kojon su Skandinavijos valstybėmis, taip pat Austrija ir Vokietija. O neretai vos ne demokratijos etalonu laikomos Šveicarijos ar jos kaimynės Lichtenšteino moterims teisės balsuoti teko laukti kur kas ilgiau – Šveicarijoje rinkimų teisė moterims suteikta tik 1971 m., ir tai tik po antrojo referendumo, kuriame dalyvavę vien tik vyrai vis dėlto ryžosi šią teisę suteikti ir moterims, nors paskutinis kantonas, kuriame moterims leista balsuoti, tai padarė tik 1990 m., Lichtenšteine teisė balsuoti moterims suteikta 1984 m.

Kiti cenzi – amžiaus ir sėslumo, taip pat kilmės – taikomi dabar ir neabejotinai bus taikomi ateityje, nors pokyčių yra ir čia. Pagal galiojančią mūsų Konstituciją aktyvioji rinkimų teisė suteikta 18

m. sulaukusiems piliečiams, pasyvioji rinkimų teisė renkant Seimą, t. y. teisė būti kandidatu į Seimo narius suteikta 21 m. sulaukusiems piliečiams po 2022 m. pavasarį padaryto Konstitucijos 56 straipsnio pakeitimo, kai amžius kandidatams į Seimo narius buvo sumažintas nuo 25 iki 21 metų. Jei palygintume su ankstesnėmis Lietuvos Konstitucijomis, pastebėtume demokratijos plėtrą: 1922 m. pirmoji nuolatinė demokratinė Lietuvos valstybės konstitucija aktyviąją rinkimų teisę suteikė 21 m. sulaukusiems piliečiams, o teisę būti renkamiems Seimo nariais – 24 m. sulaukusiems piliečiams. 1928 m. Konstitucijoje demokratinė rinkimų teisė jau suvaržyta: teisė balsuoti suteikta 24 m. sulaukusiems piliečiams, o renkami Seimo nariais galėjo būti 30 m. sulaukę piliečiai; analogiškas amžiaus cenzas nustatytas ir 1938 m. Konstitucijoje.

Savivaldybės tarybos nariu ar meru gali būti renkamas 18 m. amžiaus sulaukęs asmuo, Respublikos Prezidentu – pilietis, sulaukęs 40 m. amžiaus, Europos Parlamento nariu gali būti renkamas 21 m. amžiaus sulaukęs asmuo. Aktyvioji rinkimų teisė šiuose rinkimuose suteikiama 18 m. amžiaus sulaukusiems asmenims.

Atrodytų, amžiaus cenzas jau yra toks, kad kartelė žemiau leidžiama negali būti – juk rinkimuose turi dalyvauti asmuo, galintis savarankiškai priimti sprendimą, pagaliau asmuo turi būti užtektinai subrendęs ir pasiruošęs įžengti į politikos pasaulį. Bet neatmesčiau to, kad ir čia ateityje pokyčiai galimi. Štai studentai yra pasidalinę mintimis rengti peticiją, kurioje būtų prašoma apsvarstyti klausimą, kad savivaldybės tarybos rinkimuose balsuoti būtų leista 16 m. amžiaus sulaukusiems nuolatiniais tos savivaldybės gyventojams.

Lietuvos, kaip ir daugelio kitų valstybių konstitucijose yra įtvirtinti ir kilmės bei sėsłumo cenzai. Respublikos Prezidentu Lietuvoje, kaip ir, pvz., Ekvadore, JAV ir kitur, gali būti renkamas tik pilietis pagal kilmę. Renkant valstybės vadovą paprastai taikomas ir sėsłumo cenzas, kuris reiškia reikalavimą, kad kandidatas iki rinkimų būtų pragyvenęs savo valstybėje nustatytą laikotarpį, kuris Lietuvoje yra treji metai, kitose valstybėse nustatomas įvairus laikotarpis, pvz., Argentinoje dveji, Bolivijoje penkeri, o JAV – keturiolika metų.

Beje, yra valstybių, kur kandidatams gali būti keliamas reikalavimas išpažinti tam tikrą tikėjimą, tačiau tokie atvejai nėra itin dažni.

Kalbant apie rinkimus bent trumpai reikėtų aptarti rinkimų principus, kurie, nors iš pažiūros yra visiškai aiškūs, slepia nemažą potencialą. Bet, matyt, visiškai aiški prasmė seka iš to, kad rinkimai yra tiesioginiai, o balsavimas yra slaptas. Dėl visuotinės rinkimų teisės diskusijų būti gali, čia jau susiduriame su, be kita ko, jau aptartais cenzais, kurie rinkimų teisę tam tikriems asmenims vis dėlto apriboja. O dėl rinkimuose taikomų reikalavimų – skaidrumo, viešumo, teisingumo, sąžiningumo, pasyviąją rinkimų teisę įgyvendinančių subjektų sąžiningos konkurencijos, rinkimų politinės kampanijos finansavimo skaidrumo – jau nemažai žinome iš Konstitucinio Teismo plėtojamose oficialiosios konstitucinės doktrinos.

Bet ar lygios rinkimų teisės principas būtinai turėtų būti suprantamas tik kaip vienas balsas daugiamandatėje rinkimų apygardoje? O jei tie balsai būtų keli, tarkime, trys ar keturi? Ar tai reikštų lygios rinkimų teisės pažeidimą? O jei rinkėjai savo turimus kelis balsus daugiamandatėje rinkimų apygardoje galėtų atiduoti vienai partijai, bet galėtų ir juos paskirstyti kelioms? Ar tai nepadėtų pritraukti rinkėjų? Manau, socialinei inžinerijai čia yra daug erdvės.

Ir, pagaliau, laikas aptarti politines partijas. Nors neretai politinių partijų istorijos pradžia siejama su 1678–1685 m. Anglijoje susiformavusiomis vigų ir torių grupuotėmis, vis dėlto jos gali būti laikomos šiuolaikinių politinių partijų embrionais.

Pirmosios masinės šiuolaikinės politinės partijos ėmė rasti kiek vėliau, XIX a., pirmiausia JAV ir Anglijoje. Daugelis JAV pareigūnų buvo renkami, siekiant išvengti rinkėjų balsų fragmentacijos, todėl politinių partijų vaidmuo vykdant pareigūnų atrankas netruko išaugti. Tai buvo svarbu ir renkant JAV prezidentą – politinės partijos prisidėjo prie vieningesnės ir todėl veiksmingesnės jį rinkusios rinkėjų kolegijos suformavimo. Tad nenuostabu, kad tokiomis sąlygomis būtent JAV formavosi šiuolaikinių masinių politinių partijų pirmtakės: 1789 m. Alexandro Hamiltono įkurta Federalistų partija, kuriai opanavo 1794 m. Thomo Jeffersono ir Jameso Madisono sukurta Demokratų-respublikonų partija, iš kurios vėliau, 1828 m., išaugo JAV demokratų partija – tradiciškai ši partija yra laikoma pirmąja šiuolaikine masine partija pasaulyje; 1854 m. buvo įkurta JAV respublikonų partija. 1832 m. Anglijoje

priimtas rinkimų teisę platesniems gyventojų sluoksniams suteikęs Piliečių atstovavimo įstatymas (angl. *Representation of the People Act*) paskatino tais pačiais metais atsirasti Konservatorių partiją, o 1859 m. Anglijoje buvo įkurta Liberalų partija.

Apibendrinant, istoriškai masinių politinių partijų atsiradimą sąlygojo daugelis veiksnių, iš kurių svarbiausi yra šie:

pirma, parlamentų kaip atstovaujamosios valdžios institucijų įtakos augimas. Tai vyko suvokiant, kad šiuolaikinėse valstybėse, kurios yra didelės tiek savo teritorija, tiek gyventojų skaičiumi, įmanomas ne tiesioginis, o atstovaujamas valdymas. Vienas iš JAV kūrėjų Jamesas Madisonsas respublikinę valdymo formą tapatino su atstovavimu. Jo nuomone, išrinkti atstovai gali geriau atstovauti ir ginti tautos teises, laisves ir interesus negu pati tauta. Jis rašė: „kuo mažesnė valstybė, tuo mažiau galimybių atsirasti aiškiai apibrėžtomis partijoms ir interesams, ir tuo dažniau dauguma palaiko vieną ir tą pačią partiją. (...) Teritorijai plečiantis ir gyventojų skaičiui augant, daugėja ir partijų, ir visuomenės interesų įvairovė“;

antra, aktyviosios rinkimų teisės plėtra. Vis didesnei visuomenės daliai suteikiama aktyvioji rinkimų teisė skatino poreikį burti piliečius ir jų grupes pagal tam tikrus interesus, juos mobilizuoti ir įtraukti į politinį dalyvavimą siekiant jų paramos, pirmiausia per rinkimus. Rinkimų teisės plėtra paskatino profesines sąjungas, tautinius klubus, religines bendruomenes įsitraukti į politinį procesą ir virsti politinėmis partijomis siekiant tokiu būdu priartėti prie rinkėjų ir įgyti geresnes galimybes juos agituoti ir siekti jų paramos;

trečia, visuomenės grupių diferenciacija ir interesų fragmentacija. Šiuolaikinėse visuomenėse nuo pat XIX a. iki XX a. antrosios pusės dominavusi skirtis tarp darbdavių ir darbuotojų interesų, kuriuos išreiškė atitinkamai dešinioji ir kairioji politinės ideologijos, nebėra tokia svarbi ar juo labiau vienintelė lemianti politinį procesą – požiūrių į politines vertybes, žmogaus teises, viešosios ir privačios sričių santykį ir t.t. yra tiek daug ir jie tokie skirtingi, kad tradicinės kairioji ir dešinioji ideologijos jų nesugeba aprėpti, nors jie taip pat turi būti atstovaujami ir politinė valdžia privalo į juos atsižvelgti.

Mokslo literatūroje rasime daugelį kategorijos „politinė partija“ apibrėžčių. Tai priklauso ne tik nuo konkretaus autoriaus požiūrio, bet ir nuo to, kuriuos politinės partijos aspektus siekiama išryškinti, akcentuoti. XVIII a. anglų politinis filosofas Edmundas Burke pabrėžė, kad politinės partijos nariai turi pasižymėti panašiomis politinėmis pažiūromis, kurios sudaro prielaidas jiems veikti vieningai.

Kitas svarbus politinės partijos veiklos aspektas, be to, kad jos narius turi sieti politinės pažiūros, yra tas, jog politinė partija veikia konkurencijos sąlygomis. Būtent šį aspektą akcentuoja Josephas A. Schumpeteris, teigdamas, kad „partija – tokia grupuotė, kurios nariai nusprendžia vieningai veikti per konkurencinę kovą dėl valdžios“.

Mokslo doktrinoje labiausiai paplitusi elektoralinė politinių partijų samprata, kurią pabrėžia daugelis tyrėjų, tačiau vienas svarbiausių šiai sampratai atstovaujančių ir plataus pripažinimo sulaukusių mokslininkų yra italas Giovanni Sartoris, kuris politinę partiją apibrėžė kaip „bet kurią savo pavadinimą turinčią politinę grupę, kuri dalyvauja rinkimuose (laisvuose ar ne) ir po jų turi galimybę deleguoti savo atstovus į viešąsias pareigybes“.

Rinkimuose vykstanti partijų konkurencinė kova dėl valdžios yra svarbiausias politinių partijų bruožas. Rinkimai, kuriuose politinių partijų iškelti kandidatai pasidalija pareigybes valstybės valdžios institucijose ir įgyja galimybę įgyvendinti savo rinkiminę programą, partijoms yra būtini kaip oras. Ir nors mokslininkai nurodo, kad rinkimai, kuriuose dalyvauja politinės partijos, gali būti laisvi arba ne, vis dėlto būtent laisvi rinkimai sudaro sąlygas tikrajai ir sąžiningai politinių partijų konkurencijai dėl rinkėjų paramos; priešingu atveju, rinkimams nesant laisviems, konkurencija tampa butaforija, o rinkimuose nėra nustatoma tikroji rinkėjų valia ir jų preferencijos.

Elektoralinė politinių partijų samprata, pabrėžianti partijų dalyvavimą rinkimuose ir su tuo susijusią kovą dėl rinkėjų paramos, yra įtvirtinta ir kai kurių valstybių konstitucijose. Pavyzdžiui, Švedijos Konstitucijos 3 skyriaus 1 dalies 1 straipsnyje nustatyta, kad „partija reiškia bet kokį rinkėjų susivienijimą ar grupę, kuri dalyvauja rinkimuose turėdama tam tikrą pavadinimą. Suomijos Konstitucijoje nurodyta, kad politinės partijos turi teisę kelti kandidatus parlamento ir prezidento rinkimuose (atitinkamai 3 dalies 25 skyrius ir 5 dalies 54 skyrius).

Beje, Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje taip pat vadovaujamasi elektoraline politinių partijų samprata: politinės partijos yra tokie susivienijimai, kurių steigimosi tikslai, paskirtis ir veikla yra neatsiejami nuo politinės valdžios siekio, taigi ir nuo dalyvavimo rinkimuose į atstovaujamąją instituciją – Seimą (Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas).

Kitas svarbus su politinėmis partijomis susijęs klausimas: o kokias funkcijas jos atlieka? Kai kurios jų gali būti pakankamai nesudėtingai kildinamos iš politinių partijų sampratos. Pavyzdžiui, politinės partijos vienija panašius interesus turinčius asmenis sudarydamos jiems prielaidas siekti svarbių politinių tikslų. Arba, kad keldamos kandidatus politinės partijos vykdo atranką, įtraukia į politinį dalyvavimą naujus asmenis taip jį papildydamos. Kaip ir tai, kad politinės partijos dalyvauja rinkimuose savo vardu keldamos kandidatus į valstybės valdžios pareigybes. Be to, rengdamos rinkimines programas ir jas pateikdamos visuomenei politinės partijos siekia ne tik patraukti rinkėjus, bet ir siūlo galimus vienos ar kitos politinės problemos sprendimo variantus, pateikia alternatyvas ir pan., o tai kaip tik politikos mokslo atstovų yra įvardijama kaip partijų inovacinė ar šviečiamoji funkcijos.

Mokslo literatūroje rasime daug ir įvairių politinių partijų funkcijų. Skirtingi autoriai jas išskiria atsižvelgdami į vienus ar kitus jiems svarbius politinių partijų veiklos aspektus. Kaip antai, jau minėtas K. Janda yra išskyręs tokias politinių partijų funkcijas: a) švietimas, b) agregavimas, t. y. skirtingų interesų apjungimas, c) komunikacija ir d) politinių lyderių atranka. Šio tyrėjo autorystei priskiriamos ir kitos politinių partijų funkcijos: a) kandidatų į politinius postus nominavimas, b) balsavimo pasirinkimo struktūravimas, c) alternatyvių valdžios programų iškėlimas ir d) valdžios pareigūnų veiksmų koordinavimas.

Bet jei kalbame apie Lietuvą, turime prisiminti ir politinius komitetus. Šiuo aspektu svarbus Konstitucinio Teismo išaiškinimas, kad pagal *Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų įtvirtinta išimtinė politinių partijų teisė dalyvauti formuojant politines atstovaujamąsias institucijas; įstatymų leidėjas, pasirinkęs vien proporcinę rinkimų sistemą, turi įstatyme ne tik įtvirtinti politinių partijų teisę dalyvauti rinkimuose, bet ir nustatyti reikalavimus, kuriuos atitinkantys kiti kolektyviniai subjektai gali dalyvauti ir turi teisę kelti kandidatus rinkimuose į politines atstovaujamąsias institucijas pateikdami savo kandidatų sąrašus* (Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 13 d. nutarimas).

2022 m. priimtame Politinių organizacijų įstatyme nustatyta, kas yra politinė partija ir politinis komitetas. Taigi:

Politinė partija – pagal šį įstatymą įsteigtas pavadinimą turintis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – tenkinti savo narių politinius interesus, padėti reikšti jų politinę valią, siekti dalyvauti įgyvendinant valstybės ir Europos Sąjungos valdžią, savivaldos teisę, dalyvaujant Seimo, Respublikos Prezidento rinkimuose, rinkimuose į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų ir savivaldybių merų rinkimuose.

Politisinis komitetas – pagal šį įstatymą įsteigtas pavadinimą turintis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – tenkinti savo narių politinius interesus, padėti reikšti jų politinę valią, siekti dalyvauti įgyvendinant Europos Sąjungos valdžią ir (arba) savivaldos teisę dalyvaujant rinkimuose į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų ir (arba) merų rinkimuose. Politinis komitetas yra steigiamas dalyvauti tik rinkimuose į Europos Parlamentą arba tik konkrečios savivaldybės tarybos ir (arba) savivaldybės mero rinkimuose.

Kaip matyti, šių politinių organizacijų apibrėžtys yra beveik identiškos, nors yra ir kai kurių skirtumų. Palyginkime:

- 1) abi jos yra pagal įstatymą įsteigti pavadinimą turintys viešieji juridiniai asmenys;
- 2) abi jos turi tikslą – tenkinti savo narių politinius interesus, padėti reikšti jų politinę valią;
- 3) abi jos siekia dalyvauti Europos Sąjungos valdžią ir savivaldos teisę;
- 4) tik politinės partijos siekia dalyvauti įgyvendinant valstybės valdžią;
- 5) skiriasi rinkimai, kuriuose dalyvauja politinės partijos ir politiniai komitetai – pastarieji dalyvauja tik Europos Parlamento ir savivaldybės tarybos ir (arba) savivaldybės mero rinkimuose.

Vis dėlto politinių partijų ir politinių komitetų statusas ateityje dar turėtų būti išgrynintas, nes kol kas, žvelgiant į Politinių organizacijų įstatymą, matomas bandymas politinių komitetų veiklos

reglamentavimą griežtinti, kad jis būtų kuo panašesnis į taikomą politinių partijų atžvilgiu, paliekant vieną ryškesnį skirtumą – tik politinės partijos gali būti valstybės biudžeto asignavimų gavėjomis.

Šiandien politinės partijos susiduria su daugeliu iššūkių, susilaukia daugelio priekaištų ir visuomenės kritikos, jų populiarumas yra smukęs ir joms sudėtinga pritraukti naujų narių. Vis dėlto ir vis dar politinės partijos suvokiamos kaip svarbi demokratinės valdymo sistemos dalis. Tiek įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios valdžių veiklos politinės partijos suteikia stabilumo ir prisideda prie didesnio politinės valdžios institucijų veiklos veiksmingumo. Vienas didžiausių autoritetų tyrinėjant politines partijas JAV mokslininkas Kennethas Janda pabrėžia, kad demokratijai reikalingos ryžtingos ir tvariai veikiančios politinės partijos, kurios gebėtų atstovauti piliečius ir demonstruotų gebėjimą valdyti vadovaujantis bendruoju gėriu.